

СЛОБОДНО ОПШТЕСТВО

СЛОБОДНИ МЕДИУМИ ЗА СЛОБОДНО ОПШТЕСТВО
ПРОЕКТ ЗА СЛОБОДА НА ИЗРАЗУВАЊЕТО, МЕДИУМСКИ СЛОБОДИ И ДЕМОКРАТСКА ТРАНСФОРМАЦИЈА
њузлетер #6, 2018 година

ПРЕПОРАКИ

ИЗБОРНИОТ СИСТЕМ МОРА ИТНО ДА СЕ РЕФОРМИРА!

ПРЕПОРАКИТЕ СЕ ДОБРОНАМЕРНИ РАЗУМНИ И КОНСТРУКТИВНИ КРИТИКИ. ЦИВИЛ СО ГОДИНИ ЈАВНО ПОВИКУВА НА ИТНИ РЕФОРМИ ВО ИЗБОРНИОТ СИСТЕМ, ФИНАНСИРАЊЕТО НА ПОЛИТИЧКИТЕ ПАРТИИ И НИЗА ДРУГИ. ВО ОВА ИЗДАНИЕ, САМО ДЕЛ ОД ПРЕПОРАКИТЕ...

ЦИВИЛ спроведува мониторинг на изборите во Република Македонија од 2008 година. Во текот на сите тие години, нашите набљудувачи забележаа сведоштва од илјадници граѓан(к)и кои беа спречени да го остварат нивното право на глас поради голем број проблеми, а во многу случаи биле и непосредни сведоци на сериозни нерегуларности. Тимот на ЦИВИЛ работи и со подносителите на претставките за пристап до соодветните институции, пред сè Државната изборна комисија и Општинските изборни комисији, го следи напредокот на приговорите и интервенциите во системот. ЦИВИЛ ги упатува овие препораки до Владата, институциите, партиите, медиумите, граѓанското општество и јавноста.

Она што следи во продолжение се препораките кои ќе им бидат од корист на релевантните институции за адресирање на најчестите проблеми кои постојано ги спречуваат гласачите да ги остварат своите права. Овие препораки се комплементарни со оние на ОБСЕ/ОДИХР и Извештајот на Прибе. Повеќето од овие препораки се веќе презентирани на јавноста и на институциите во државата во минатото, но многу малку од тоа е имплементирано.

1. ДРЖАВНА ИЗБОРНА КОМИСИЈА

Државната изборна комисија (ДИК) на Република Македонија и сите нејзини тела мора да се реформираат, решително и бескомпромисно. Крајната задача на ДИК мора да биде осигурување дека изборниот процес е фер и законски, како и да се заштити правото на сите граѓанки и граѓани на земјата.

Пред да се воведат нови реформски мерки, мора да се истражи однесувањето на ДИК во периодот од 2015 до 2018 година и мора да се преземе законска одговорност. Во случај на очигледна и докажана злоупотреба на јавните ресурси и корумпирано или некомпетентно одлучување, одговорните страни треба да бидат санкционирани. Како што се откриваат нови случаи на корупција и нефункционалност, ние ќе ги проучуваме и ќе развиваме понатамошни препораки за потребните реформи.

ДИК мора да стане тело на квалификувани, независни експерти со обуки според меѓународни стандарди за демократија и човекови права – а не претставничко тело на

најголемите политички партии во земјата.

Бројот на членовите на ДИК мора да биде намален на седум члена. Очигледно е дека решенијата во Договорот за надминување на политичката криза (Пржинскиот договор) се делумни. Потребни се одржливи и квалитетни решенија со цел да се надминат долгогодишните општи недостатоци на системот.

Правното одделение на ДИК мора да биде обучено и професионализирано. Истото се препорачува и на сите други оддели на ДИК.

Мора да се воведат и доследно да се спроведат правни мерки за спречување и санкционирање на политичкото влијание и мешање. Неказнивоста и политичкото договарање околу одговорноста на највисокото тело на ДИК мора да заврши еднаш и засекогаш.

Сите одделенија и тела на ДИК мора да бидат намалени, а работните места да бидат дефинирани со прецизни описи, одговорности и овластувања на вработените во ДИК, а секако да бидат и јавно објавени.

Општинските изборни комисији (ОИК) треба да функционираат без оглед на финансиската состојба на општините и треба да бидат финансирани од државата.

Членовите на ОИК треба да бидат независни, обучени експерти, а не претставници на политички партии или политички интереси.

Општинските изборни комисији не смеат да останат само уште едно место за партиско вработување. Мора да им биде овозможено да ја зголемат својата ефикасност, одговорност и транспарентност. Во исто време, ОИК мора да бидат намалени до рационални пропорции.

Членовите на избирачките одбори во многу наврати покажаа тотално незнаење и го прекршија Изборниот законик и процедурите за време на изборите. Во иднина, ДИК мора да воведат поефикасна и потемелна обука на избирачките одбори, врз основа на пракса и наоди од мисиите за мониторинг на изборите и приговорите на граѓаните.

Пристапноста на избирачките места мора да стане реалност, а не декларативен став. Владата и ДИК треба да ги идентификуваат сите избирачки места со прашањата за пристапност и да ги направат 100% достапни.

Изборниот материјал (гласачки ливчиња, насоки, итн.) мора да биде разбирлив и достапен за сите, вклучувајќи ги и лицата со оштетен вид.

Родовата рамнотежа треба да стане цврст критериум. Секаде каде што бројот на членови на некоја структура е непарен, процентот треба да биде во корист на женските членови, почнувајќи од составот на членовите на Комисијата.

2. ЕДУКАЦИЈА НА ГЛАСАЧИТЕ

Државните и локалните власти, предводени од страна на Државната изборна комисија, а во соработка со релевантни граѓански организации и медиумите, треба да работат на едукација на гласачите на одржлив и ефикасен начин. Семејното и групното гласање, политичката корупција, заплашувањето и притисоците може да се намалат, ако гласачите се свесни за своите права и ако имаат основни информации во однос на постапките за пријавување и поднесување жалби. Кампањите за јакнење на јавната свест се често одвоени од реалноста и вистинските потреби на гласачите.

Граѓанската едукација и кампањите треба да се спроведуваат на долгорочна основа и треба да бидат реални, разбирливи, мерливи, одговорни и ориентирани кон резултати. Граѓанската едукација ќе ја потенцира праведноста, а ќе ја намали конфузијата и ќе превенира бројни компликации кои настануваат поради недостаток на знаење за процедурите и стандардите. Не секогаш мора да чинат многу (како досега), но треба да станат дел од политичката култура на општеството.

3. СТОП ЗА ЗЛОУПОТРЕБА НА ДЕЦА И МАЛОЛЕТНИЦИ

Злоупотребата на деца и малолетници се евидентира во сите изборни процеси во земјата и се врши од страна на сите политички субјекти во земјата. **Ова мора са престане!** Во текот на изборите, нашите набљудувачи поднесоа извештаи за тоа како децата се користат како реквизити за време на политичките кампањи. Одредени наставници вршеле притисок врз учениците да бидат присутни и да учествуваат на политички митинзи.

Нотирани се бројни поплаки за тоа дека наставниците ги прашувале учениците за политичката наклонетост на родителите и дека биле пратени да вршат притисок врз своите родители да гласаат на одреден начин.

Политички партии и поединци кои ги користат децата или малолетниците за политички цели, мора да се соочат со правни последици за овој вид престап. На училиштата и советите на родителите треба да им се овозможи да дејствуваат превентивно против ваквите практики. Секој наставник, административец или функционер кој ќе врши притисок врз учениците за политички цели треба да биде строго санкциониран за ваквата активност.

4. СТОП ЗА КУПУВАЊЕТО ГЛАСОВИ

Поткупот на гласачи е забранет со закон, но ние на секои избори, вклучувајќи ги и локалните избори во октомври 2017 година, откриваме дека овие забрани не се доволни за да се спречи ваквата пракса.

Според член 162 од Кривичниот законик на Македонија, кој се однесува на изборен поткуп, сите ветувања за подароци

или други бенефиции во замена за гаранции на однесувањето на гласачите се казниви со казна до пет години затвор. Сепак, кривичниот законик, исто така, содржи одредби со кои се минимизираат случаите на поткуп, наведувајќи дека “ако добивката е со помала вредност, сторителот ќе се казни со парична казна или со затворска казна до една година”. Ние веруваме дека ваквиот јазик ја поткопува сериозноста на проблемот со поткуп и истиот мора да се промени. Исто така, проблематична е одредбата во кривичниот законик каде стои дека, ако “правно лице” се вклучи во поткуп, случајот ќе се реши со парична казна. Значи, ако претставник на некоја институција, граѓанска организација, компанија или политичка партија стори кривично дело купување гласови, санкцијата е парична казна. Овој став од законот треба да биде избришан или модификуван со цел да претставува посериозна закана за ова кривично дело.

Покрај ревизија на Кривичниот законик и соодветните регулативи, препорачуваме да се спроведе кампања за информирање на јавноста за случаите на поткуп и многуте форми во кои може да се појави. Можно е поголемиот дел од македонските граѓани да не знаат дека и тие можат да бидат прогласени за виновни за мито, затоа што побарале бенефиции во замена за нивниот глас.

Од суштинско значење е сите граѓани темелно да се запознаат со оваа тема и да имаат пристап до механизми за пријавување случаи на поткуп на гласачи.

5. СТОП ЗА КРШЕЊЕТО НА ИЗБОРНИОТ МОЛК

Потребно е обновување на обврската за почитување на изборниот молк за сите политички партии. На сите избори кои ЦИВИЛ досега ги следеше, забележа флагрантно кршење на законски предвидениот 24-часовен период на предизборен молк кој треба да им претходи на денот на изборите, како и на самиот ден на гласањето. Ги набљудувавме повредите од сите страни и ги поттикнувавме сите политички партии да го почитуваат законот и да престанат со изборната кампања за време на изборниот молк.

Со оглед на тоа дека граѓаните на Македонија се свесни дека овој период на изборен молк е регулиран со закон, неговото прекршување служи само за влошување на довербата во изборните процеси.

Она што особено загрижува се социјалните мрежи како Фејсбук и Твитер, како и многуте интернет страници со нејасна сопственост на кои во текот на изборниот молк се спроведува интензивна и остра кампања.

Институциите мора да преземат конкретни и одлучни мерки за спречување и санкционирање на кршењето на изборниот молк. Тие, исто така, мора да креираат и спроведат кампањи за јакнење на свеста за да објаснат дека повредите од овој вид ја нарушуваат легитимноста на изборниот процес и го намалуваат кредибилитетот на политичките партии што ги извршуваат ваквите активности.

Државната изборна комисија треба да изнајде уште повеќе механизми за пријавување на кршењето на изборниот молк за граѓаните. Особено ако луѓето можат да докажат дека овие прекршоци се случиле, со доставување на фотографски или видео доказ, нивните приговори мора да се сфатат сериозно и заслужуваат целосен одговор.

ПРЕПОРАКИ

ИТНИ РЕФОРМИ НА ИЗБОРНИОТ СИСТЕМ

ЕДНА ИЗБОРНА ЕДИНИЦА

Македонија треба да стане една изборна единица. Со спојувањето на сите шест изборни единици во една, системот ќе обезбеди повеќе можности за помалите политички партии и различни заедници за да се натпреваруваат за застапеност во парламентот. Ова ќе придонесе кон надминување на доминацијата на само неколку големи политички партии на политичката сцена и ситуација во која помалите политички партии немаат друга опција освен да влезат во коалиција во која служат исклучиво како бројка, без можности соодветно да ги претставуваат оние кои ги избрале. Ова, исто така, ќе ги олесни компликациите околу различниот и непропорционален број на гласачи во изборните единици, како што е случајот со години наназад.

ОТВОРЕНИ ЛИСТИ

Се залагаме и за отворени листи, за гласачите да имаат поголема контрола врз тоа кого ќе го изберат на функција. Овие решенија веќе подолго време ѝ се презентираат на јавноста, но се игнорирани од страна на владејачките партии.

Изборниот модел на Република Македонија веќе неколку пати претрпе измени, но никогаш не се земени предвид решенија кои би воделе кон застапеност на сите заедници

и на помали политички партии, каков што е моделот според кој целата земја би била една изборна единица.

Во исто време, отворените листи на кандидати ќе обезбедат поголема демократија во рамките на политичките партии, а што е уште поважно, ќе ја зголемат одговорноста на пратениците.

ГЛАСАЊЕТО НА ДИЈАСПОРАТА

Гласањето на дијаспората мора да се рedefинира за да се обезбеди вредноста на гласот од дијаспората да биде еднаков на оној на гласачите во земјата. Најефикасниот начин да се постигне ова би било да се претвори Република Македонија во една изборна единица, во која што и дијаспората би гласала.

НАМАЛУВАЊЕ НА ОБЕМОТ НА ПАРЛАМЕНТОТ

Земјата е премногу мала за нејзините 120 пратеници. ЦИВИЛ веќе одамна има предложено намалување на собранието на 90 пратеници.

Ние предлагаме конкретни решенија со едноставни и јасни мерки кои мора да се земат предвид за да се елиминираат сериозните недостатоци на изборниот систем. Секако, свесни сме дека се потребни политичка волја и доблест за нивно усвојување и спроведување.

ПОЛИТИЧКО ФИНАНСИРАЊЕ

ФИНАНСИРАЊЕТО НА ИЗБОРНИТЕ КАМПАЊИ КРЕИРА УСЛОВИ ЗА МАНИПУЛАЦИИ И ЗЛОУПОТРЕБИ

Горан Наумовски

Еуфоријата, која ги преплави поддржувачите на владејачката партија и длабоката депресија, во која потонаа членовите и симпатизерите на претходната владејачка структура, ја фрли во сенка темата за финансирањето на изборните кампањи на политичките партии на локалните избори одржани во октомври 2017 г.

Незначителен интерес за оваа тема имаше и по завршувањето на предвремените парламентарни избори одржани на 11 декември 2016 година, во јавноста и кај надлежните институции, што веројатно може да се оправда со преокупираноста од тензиите настани околу формирањето на новото парламентарно мнозинство, кои кулминираа со упад во законодавниот дом на 27 април 2017 година.

Со формирањето на нова коалициона влада, следеа „коренити“ реформски процеси преточени во планот 3-6-9, наплив на информации за започнатите судски процеси и активностите на Специјалното јавно обвинителство, а голем дел од енергијата беше насочена и кон локалните избори и борбата за освојување на поголем дел од колачот на локална власт.

Гласачите и тогаш, а и сега оптоварени со законот за јазиците и спорот за името, како доминантни теми, а и многу

други „периферни“, скоро воопшто не се информирани но и заинтересирани за огромните суми пари што нивните избраници ги трошат за сопствена промоција и превласт во претставувањето пред нив, за време на изборните кампањи, кои обично започнуваат многу порано од законски пропишаниот временски период.

Надлежните институции, вообичаено преокупирани со делење на високи бонуси, освен законската обврска, која се сведува на чисто техничка операција, објавување на доставените финансиски извештаи од политичките партии за приходите и расходите стекнати и направени во текот на изборната кампања, не превземаат ништо, иако актуелните законски решенија тоа им го овозможуваат.

Измените и дополнувањата во Изборниот законик, кои се однесуваат на финансирањето на изборните кампањи на политичките партии, направени по договорот во Пржино, неминовно го наметнаа прашањето дали истите се доволни да го спречат долгогодишното коруптивно и криминално финансирање на изборните кампањи.

Пред овие измени, партиите (коалициите) беа законски обврзани конечниот финансиски извештај за изборната кампања до надлежните институции да го поднесат најдоцна во

рок од 15 дена од денот на завршување на кампањата, со што временскиот период за „штелување“ беше прилично краток.

Со измените во Член 85, Став 1 од Изборниот законик, рокот за поднесување на вкупниот финансиски извештај за изборната кампања изнесува 30 дена од денот на затворањето на посебната трансакциска сметка за таа намена.

Со додавањето на Став 10 во Членот 71 од Изборниот законик, со кој се уредува затворањето на посебната трансакциска сметка во рок од 3 (три!) месеци од денот на објавувањето на конечните изборни резултати, всушност, им се овозможува на партиите (коалициите) период од 4 (четири!) месеци за поднесување на конечните финансиски извештаи за финансирање на изборната кампања.

Во Изборниот законик прецизно е наведено дека секоја партија што учествува на избори, задолжително отвора посебна жиро сметка, од која партиите можат да ги финансираат своите кампањи (членарини и донации од физички и правни лица) и дека имаат законска обврска да поднесат извештај за приходите и расходите за првите 10 дена и вторите 10 дена од кампањата до ДИК (Државна изборна комисија), ДЗР (Државен завод за ревизија), ДКСК (Државна комисија за спречување на корупцијата), како и финален извештај (во законскиот рок).

Ако се анализираат овие извештаи од последните предвремени парламентарни избори во 2016 година и локалните избори во 2017 година ќе се констатираат сериозни контрадикторности.

Кај одредени политички партии, во овие извештаи прикажани се, на пример, многу поголеми трошоци од средствата уплатени

како членарини, а ист е случајот и со средствата добиени како донации, за во периодот што следи до финалниот извештај, минусните салда да се анулираат од различни извори на средства, а најчесто од приходи од основната сметка.

Со тоа, фактички им се остава премногу голем период на политичките партии за обезбедување на средства за покривање на огромните трошоци што ги прават за време на изборните кампањи, минус кој само кај коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ за предвремените парламентарни избори во 2016 изнесуваше фантастични 99.081.027,00 или околу 1.611.000,00 Евра.

Финансирањето од нелегални извори на средства, кои не се прикажуваат во законски пропишаните финансиски извештаи, посебно во случаите со поткупот на гласачите, е огромен проблем кој сè уште се провлекува до таа мера, што постојат групи на гласачи кои редовно на секој изборен процес очекуваат некаков надомест за својот глас.

Со оглед на големото значење на законите кои го регулираат финансирањето на изборните кампањи на политичките партии, ЦИВИЛ – Центар за слобода многукратно укажуваше на овие слабости, кои се потврдуваат и со ревизиите на регуларност изготвени од Државниот завод за ревизија, за чие надминување надлежните институции ќе мора посериозно да пристапат кон одредени измени и дополнувања во истите. (...)

Целосната анализа и препораките за реформи на политичкото финансирање се достапни на: www.civil.org.mk (публикации), www.civilmedia.mk или по писмено барање на civil@civil.org.mk.

КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА

ЦИВИЛ И ОДИХР – СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКИ

Биљана Јордановска

Финалниот извештај на ОБСЕ/ОДИХР оваа година формално беше одбележан со презентација пред неколку претставници на организации што вршат мониторинг на изборните процеси во Македонија. Додека ОДИХР ги подели препораките во две категории, приоритетни и други, ЦИВИЛ во својот извештај „Слободни избори 2017“, секоја препорака ја означил како добронамерна и конструктивна критика, но итна и подеднакво приоритетна: „Што треба да се направи, треба да се направи сега“.

Како први на листата се препораките што ОДИХР ги упати до Државната изборна комисија. Како и во минатиот извештај за предвремените парламентарни избори во 2016, останува препораката за ревидирање на Изборниот законик и внатрешната работа на ДИК, со акцент да не се менуваат правилата во тек на изборниот процес, како и подетална процедура за корекција на протоколите за резултатите во ОИК. Еден дел од препораките кон ДИК се во корелација со нивното барање МРТ да обезбеди егзактни временски износи во секои вести, посветени на покривањето на активностите од кампањите на партиите, да се замени со поопшто барање за правичен пристап и информативно покривање на помалите партии и независните кандидати.

ЦИВИЛ смета дека ДИК пред сè треба да се оформи најпрвин како квалификувано, професионално тело од независни експерти, а не претставничко тело на најголемите политички партии во земјата и со помал број на членови, односно, според изборните искуства на ЦИВИЛ, ДИК да се намали на седум члена.

Исто така, што се однесува на систематизацијата и длабоката реформа во структурата на ДИК, ЦИВИЛ упатува таа да продолжи со правната служба и изборната администрација, а особено општинските изборни комисии и избирачките одбори.

Во делот кој се однесува на другите препораки, ОДИХР остава простор за подобрување на изборната администрација, регистрација на гласачите и на кандидатите.

Реформи на изборниот систем: една изборна единица; отворени листи; дијаспора; намалување на обемот на парламентот треба да придонесат во елиминирање на недостатоците на изборниот систем, за кои, од друга страна, е потребна политичка волја за да се реализираат. Ваквите реформи, според ЦИВИЛ ќе придонесат на намалување на изборните нерегуларности и демократизација на општеството, а подеднакво се приоритетни и: купувањето гласови, злоупотребата на децата за политички цели, кршењето на изборниот молк, едукацијата на гласачите за нивното гласачко право итн.

Целосната анализа е достапна на: www.civil.org.mk (публикации), www.civilmedia.mk или по писмено барање на civil@civil.org.mk.

СЛОБОДНО ОПШТЕСТВО е издание на ЦИВИЛ - Центар за слобода. Одговорно лице: Џабир Дерала. Целосниот импресум е објавен на www.civilmedia.mk
Проектот Слободни медиуми за слободно општество е финансиран од Федералното Министерство за надворешни работи на Сојузна Република Германија.

Ставовите искажани во оваа публикација се на авторките и авторите на текстовите и не нужно ги одразуваат ставовите на донаторите.